

Veckans växt v. 48 2009

Julkaktus, *Schlumbergera x buckleyi*

Julkaktus. Foto Inger Holm.

Ursprunget till det som under långa tider har varit känt som julkaktus och som numera heter *Schlumbergera x buckleyi* har varit höljt i dunkel. Att julkaktusen är en hybrid har varit bekant sedan länge men vad som har korsats har varit föremål för diskussion. Idag anses kloner av *Schlumbergera russelliana* och novemberkaktus, *S. truncata*, vara julkaktusens föräldrar.

Novemberkaktusen upptäcktes i Brasilien 1819, och fick då namnet *Epiphyllum truncatum*. En kort tid efter att den introducerats i England gjordes ytterligare insamlingar och korsningsarbetet tog fart. Tjugo år senare beskrevs *Schlumbergera russelliana*. Nu uppstod möjligheter att skapa hybrider. En av förädlarna, Wilbraham Buckley i Tooting, London, hade 1868 i sin lista nittion olika sorter under rubriken *E. truncatum*. Buckley skrev då också en artikel i en liten okänd och kortlivad trädgårdstidskrift om de korsningar mellan påskkaktus och novemberkaktus som han hade gjort. Redan 1852 hade någon annan publicerat en artikel om Buckleys hybrider i ett mindre känt magasin. Dessa publikationer föll i glömska tills den sistnämnda artikeln på 1960-talet råkade bli läst.

Julkaktus. Foto: Inger Holm.

Buckley hade tagit fram tre distinkta julkaktuskorsningar, där en av dem tycks vara den klon som nu finns i odling. Han beskriver No. 3. [*E. Buckley*] med att den "har färgerna från bägge föräldrarna vackert blandade, kronbladen vackert bakåtböjda" och att den till utseendet är något slankare men närmre novemberkaktusen än påskkaktusen. Den såldes då under namnet 'E. Russelianum superbum'.

Släktet *Schlumbergera* har en komplicerad historia. Nu består släktet av sex arter och det verkar som om det inte råder någon oenighet om det vad som ska räknas dit. Så har det inte alltid varit. Namnförvirringen har varit stor. Julkaktusen hittar man i krukväxtböcker och plantskolekataloger som *Schlumbergera bridgesii* eller *Zygocactus bridgesii*. *Epiphyllum truncatum* har också felaktigt använts för julkaktusen. I flera av de tidiga svenska katalogerna står den omnämnd som *E. truncatum*, bl.a. i Alnarps trädgårdars pridförteckning från 1930-talet, "vid Alnarp uppdragna, rikblommiga och till odling i boningsrum högst lämpliga hybrider". Sorterna är Alnarps Etta, Tvåa, Trea, Fyra, Femma och Sexa.

Novemberkaktus. Foto: Anita Ireholm

Idag placeras novemberkaktusen i julkaktusläktet, *Schlumbergera*, men i äldre litteratur kan den hittas under släktnamnen *Cactus*, *Epiphyllum* eller *Zygocactus*. Påskkaktusen, *Hatiora gaertneri*, har också förts mellan olika släkten – *Epiphyllopsis*, *Epiphyllum*, *Rhipsalidopsis* eller *Schlumbergera* men placeras numer i släktet *Hatiora*. Pingstkaktusen, eller rosenkaktusen, tillhör idag samma släkte som påskkaktusen och har det latinska namnet *Hatiora rosea* (tidigare namn *Rhipsalidopsis rosea* eller *Rhipsalis rosea*).

De *Epiphyllum truncatum* – om det nu var julkaktusar eller novemberkaktusar – som salufördes i Sverige under slutet av 1800-talet eller i början på 1900-talet var ofta ympade på andra kaktusar.

Hur ser man då vad som är vad? Det är inte så enkelt eftersom det mesta som finns på våra fönsterkarmar har hybridiserats i flera led. Huvudsaklig blomning i november – novemberkaktus, i december – julkaktus eller på våren mars-april – påskkaktus. De är kortdagsväxter och ljustillgång går att styra. Något som man också kan ge akt på är hur bladen – som egentligen är stamdelar – ser ut. Ibland används uttrycken ledstycken eller fyllokladier. Är de rundade, ja då kan det vara en julkaktus eller en påskkaktus. Novemberkaktusen har på sina fyllokladier tandliknande utskott.

Påskkaktus. *Revue Horticole* 1887.

Växter som blommar vackert och ymnigt sent på hösten när det är som mörkast har varit och är uppskattade. En femtedel av de tips som hittills har kommit till krukväxtuppropet är kaktusar. Drygt hälften av dessa är i sin tur jul- och novemberkaktusar och merparten utgörs av julkaktusar. Odlingshistorien kan för flera av julkaktusarna följas minst 100 år tillbaka. En del av dem är dessutom ursprungsplantor!

Text: Anita Ireholm

Källa: McMillan, A.J.S and Horobin, J.F., 1995. *Christmas Cacti. The genus Schlumbergera and its hybrids*.